

גַּם שֵׁם - אָדָם

רגעים אנושיים במציאות בלתי אנושית
יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ו

מְשׂוּאָה
מסננת וביקורתית ללימודי תולדות
International Institute for Holocaust Studies

גם שם- אדם- בחירה ואנושיות מערך שיעור לחט"ע

מטרת על

התלמידים יעמיקו את חשיבתם על המשמעות האנושית של הבחירה במחוות אנושית, עזרה הדדית וראיית האחר.

רציונל השיעור

השיעור עוסק בשאלת חופש הבחירה של האדם להושיט יד לאחר גם בתנאי קיצון, דרך התבוננות בדבריו של ויקטור פרנקל ובאמצעות עדויות שורדים. מטרתו לעורר בתלמידים חשיבה על המורכבות הכרוכה בבחירה זו, לצד עיסוק במשמעותה הרחבה של בחירה אנושית בכלל, ובפרט בבחירה להעניק עזרה דווקא מתוך קושי.

השיעור מסתיים בחיבור לעולמם של התלמידים כיום, מתוך שאיפה לעודד אותם לזהות את מרחב הבחירה הקיים גם בחייהם, ולבחור לפעול ברגישות, באחריות ובאנושיות כלפי אחרים,

שלב א' - פתיחה: ויקטור פרנקל

השיעור יפתח בהצגת ציטוט לתלמידים, ללא חשיפת פרטים על מקורו או על עבר מחברו.

"אפשר לקחת מהאדם הכול, חוץ מדבר אחד: את חירותו האחרונה של האדם לבחור מה הגישה בה הוא נוקט בכל מערך נסיבות, את חרותו לבחור את דרכו שלו. ובחירה תמיד הייתה קיימת. כל יום, כל שעה, סיפקו הזדמנות לקבל החלטה, החלטה שקבעה אם תיכנע לכוחות שמאיימים לשדוד את עצמיותך ואת חירותך הפנימית. החלטה שקבעה אם תהפוך לכלי משחק בידי הנסיבות, תוותר על החירות והכבוד, ותקבל את דמותו של האסיר הטיפוסי."

ויקטור פרנקל, פסכיאטר, ניצול מחנה אושוויץ, מחבר הספר "האדם מחפש משמעות"

לאחר קריאת הציטוט ערכו הצבעה ללא דיון:

האם אתם מסכימים עם ויקטור פרנקל שלאדם תמיד יש בחירה?

אני מסכים/ה - תמיד יש בחירה

אני לא מסכים/ה - יש מצבים שאין בהם באמת בחירה

דיון:

למה לדעתכם פרנקל מתכוון כשהוא אומר שלאדם תמיד נשאר בחירה?

האם יש לאדם אפשרות בחירה גם בתנאים קיצוניים?

מה מגביל את הבחירה?

האם כל אדם יכול לבחור, או רק חלק?

גַּם שָׁם - אָדָם

רגעים אנושיים במציאות בלתי אנושית
יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ו

מְשׂוּאָה
מכון המחקר ללימודי השואה
International Institute for Holocaust Studies

2. על רעיון הבחירה וקשר אנושי - ויקטור פרנקל בהרחבה עד עכשיו קראנו את דבריו של פרנקל כרעיון. נבין את ההקשר שבתוכו דבריו נכתבו. הציגו לתלמידים את ויקטור פרנקל בקצרה: רופא ופסיכיאטר יהודי באוסטריה. בשואה נשלח למחנה הריכוז וההשמדה אושוויץ. ל אחר ששרד את השואה כתב את הספר "האדם מחפש משמעות" בו תיעד את חוויותיו באושוויץ, ותיאר את גישתו הפסיכותרפית למציאת משמעות החיים.

לאחר מכן, הציגו את הציטוט המלא:

"אלו שחיו במחנות הריכוז זוכרים את האנשים שהלכו בין הצריפים כדי לנחם אחרים, לתת להם את חתיכת הלחם האחרונה שלהם. הם אולי היו מעטים, אך הם סיפקו הוכחה מספקת שאפשר לקחת מהאדם הכול, חוץ מדבר אחד: את חירותו האחרונה של האדם לבחור מה הגישה בה הוא נוקט בכל מערך נסיבות, את חרותו לבחור את דרכו שלו. ובחירה תמיד היתה קיימת. כל יום, כל שעה, סיפקו הזדמנות לקבל החלטה, החלטה שקבעה אם תיכנע לכוחות שמאיימים לשדוד את עצמיותך ואת חירותך הפנימית. החלטה שקבעה אם תהפוך לכלי משחק בידי הנסיבות, תוותר על החירות והכבוד, ותקבל את דמותו של האסיר הטיפוסי".

שאלו את התלמידים:

- האם לאחר שקראתם את הציטוט במלואו ובהקשרו דעתכם השתנתה?
- האם לדעתכם העובדה שמעטים בחרו לעזור מוכיחה שלכולם הייתה בחירה - או דווקא מלמדת עד כמה הבחירה הייתה מוגבלת ויוצאת דופן?
- האם לדעתכם פעולה קטנה כמו מתן נחמה, או מתן חתיכת לחם באמת משנה משהו במציאות כזו?

חלק ב- להיות אדם

צפו בסרטון "גם שם - אדם"

ערכו דיון בעקבות הצפייה

האם היה סיפור שהפתיע אתכם במיוחד? האם הוא מחזק את הטענה של פרנקל או מחליש אותה? האם הוא מחזק את מה שחשבתם לפני הצפייה?

גַּם שָׁם - אָדָם

רגעים אנושיים במציאות בלתי אנושית
יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשפ"ו

מְשׂוּאָה
MASSUAH
מכון המחקר ללימודי תולדות
המחנה הבינלאומי למחקר

שלב ג' - סיכום וחיבור ערכי לימנו

נקפוץ בזמן מתקופת השואה ונעשה חיבור להיום - "אנחנו נמצאים גם היום בתקופה מורכבת אבל מאוד שונה". שאלו:

תחשבו על רגע לאחרונה שבו לא הייתה לכם שליטה מלאה על סיטואציה. איזו בחירה קטנה כן הייתה לכם?

איזה סוג של "פעולה קטנה" אפשר לעשות היום עבור אדם אחר - גם אם היא לא משנה את המציאות? את התשובות ניתן לערוך כדיון או לענות בפאדלט שיתופי.

נקודות כלליות לסיכום

גם בתנאים קיצוניים של חוסר שליטה, בני אדם המשיכו לפעול בתוך מרחב מסוים של בחירה. את המשמעות של מחווה אנושית בתקופת השואה חשוב להבין על רקע המאמץ השיטתי של הנאצים לדח-הומניזציה- שלילת אנושיותם של הקורבנות (מושג שעוסקים בו בלימוד נושא השואה בשיעורי היסטוריה). מחווה אנושית מחדירה, במידה מסויימת, לקורבנות את אנושיותם, ומשמרת ומחזקת את אנושיותם של נותני המחווה.

סיפורי השורדים, על אף שהתרחשו במציאות קיצונית, כאשר הם נתונים לרדיפה, ללא הגנה וללא מדינה, מהווים עבורנו השראה לכוחות האנושיים שיש בכל אחד.

גם היום, בתוך מציאות מורכבת, נשאף לשאול את עצמנו: איזה אדם אני בוחר להיות עבור אחרים?